

GỐM SỨ BÌNH DƯƠNG TRÊN ĐƯỜNG PHÁT TRIỂN VÀ HỘI NHẬP

Nguyễn Văn Thủy¹

Tỉnh Bình Dương là một trung tâm gốm sứ nổi tiếng của vùng đất Đồng Nai – Gia Định. Nghề gốm đã góp phần quan trọng trong phát triển đời sống kinh tế- xã hội của tỉnh Bình Dương: đem lại công ăn việc làm cho hàng ngàn người dân, tạo ra một đội ngũ lao động lành nghề với những nghệ nhân điêu luyện, tạo ra những sản phẩm ngày càng hoàn thiện, nổi tiếng trong nước và xuất khẩu ra nước ngoài. Nghề gốm sứ không chỉ mang lại nguồn lợi kinh tế, mà còn tạo nên những giá trị văn hóa đặc trưng góp phần quan trọng trong phát triển, hội nhập của tỉnh Bình Dương.

1. Phát triển trong môi trường sản xuất bền vững

Do yếu tố lịch sử, phần lớn các cơ sở sản xuất gốm sứ nằm đan xen trong khu đông dân cư, đô thị, vấn đề ô nhiễm do nghề gốm sứ gây ra trước hết là ô nhiễm môi trường trong quá trình sản xuất do sử dụng nhiên liệu là củi và quá trình vận chuyển nguyên liệu là đất từ vùng phía Bắc của tỉnh gây ô nhiễm nặng về bụi và khí thải.

Từ năm 2001, Ủy ban Nhân dân tỉnh Bình Dương có chính sách di dời các cơ sở ra khu tập trung, hoặc phải thay đổi phương thức nung đốt, giảm thiểu việc gây ô nhiễm và ra quyết định di dời các cơ sở gốm sứ gây ô nhiễm ra khỏi phạm vi đô thị. Theo đó, toàn tỉnh có 237 cơ sở/doanh nghiệp sản xuất gốm sứ thuộc diện phải di dời². Trong đó, Thuận An có 111 cơ sở, Tân Uyên có 66 cơ sở và Thủ Dầu Một 60 cơ sở. Một số cơ sở được giữ lại để phát triển du lịch. Tỉnh đã tiến hành quy hoạch khu bảo tồn và phát triển nghề gốm sứ ở Thuận An.

Công ty TNHH Gốm sứ Minh Long I, được coi là một trong những “cánh chim đầu đàn” trong việc đổi mới sáng tạo, áp dụng các tiến bộ khoa học kỹ thuật vào trong sản xuất. Trong thời gian qua Công ty đã đầu tư hơn 397 tỷ đồng để đổi mới dây chuyền sản xuất, thiết bị máy móc sản xuất, sáng tạo công nghệ đã cho ra đời các sản phẩm mỹ thuật gốm sứ có chất lượng cao. Từ năm 1993, quy trình tự động được đưa vào sản xuất; năm 1995, nhập máy tạo hình từ nước ngoài; năm 2006, chế tạo khuôn thủy lực; năm 2007, sản xuất sản phẩm phù điêu bằng máy;

¹ Tiến sĩ; Ban Quản lý Di Tích- Danh Thắng Bình Dương. Email: thvn.ngn@gmail.com

² Quyết định số 115/2001/CT ngày 25/7/2001, về việc phê duyệt kế hoạch di dời các cơ sở sản xuất gốm sứ, gạch ngói ra khỏi khu đông dân cư.

năm 2009, hệ thống phun men, máy rót áp lực, máy lao sản phẩm có rôbot. Đầu tư trang thiết bị công nghệ hiện đại, ứng dụng kỹ thuật, đồ họa vi tính thiết kế mẫu mã đã mang lại nhiều sản phẩm đẹp. Cứ trong 3 phút, không khí trong nhà xưởng được lọc mới bằng máy hút qua 2 màng lọc bụi. Xử lý môi trường bằng 2 hệ thống thoát nước, nước sạch và nước bẩn.

Ông Lý Ngọc Minh Tổng Giám đốc Công ty TNHH Gốm sứ Minh Long I cho biết: “ Trong khi các cơ sở sản xuất gốm sứ trong nước còn sử dụng công nghệ cũ, thì Minh Long I đã đầu tư hàng triệu đô la Mỹ để nhập lò nung của Châu Âu, thuê kỹ sư nước ngoài lắp ráp cùng với những bí quyết sáng tạo riêng như thêm bớt các chi tiết của lò nung để có thể điều chỉnh ngọn lửa phù hợp với men màu độc đáo, tạo sự mịn màng, chiều sâu cho màu men mà ngay các chính các hãng gốm sứ nổi tiếng thế giới từ châu Âu, Nhật Bản đều chưa làm được.”

Công ty TNHH Sứ Kỹ Thuật Minh Long 2, trong quá trình sản xuất gốm sứ rất quan tâm đến bảo vệ môi trường như xây dựng đánh giá tác động môi trường từ khi đưa nhà máy vào hoạt động... cung cấp nước cho công đoạn phối trộn nguyên liệu, khâu ép lọc thải nước ra, thu gom tái sử dụng nước thải, xử lý nước thải sinh hoạt và nước thải rửa thiết bị, công cụ sản xuất. Đầu tư nhà máy xử lý nước thải, kết quả xử lý nước thải đạt yêu cầu loại A trước khi thải ra môi trường bên ngoài.

Hàng quý công ty thuê tư vấn đo đạt môi trường & kiểm định nước thải (không khí, nhiệt, bụi, tiếng ồn, khí thải tại nguồn và chất lượng nước thải sinh hoạt, nước thải công nghiệp) đạt loại A theo tiêu chuẩn TCVN 6663-3:2008 và lập báo cáo giám sát chất lượng môi trường gửi cho Chi cục Bảo vệ môi trường tỉnh Bình Dương và nộp phí bảo vệ môi trường đối với nước thải công nghiệp.

Công ty TNHH Cường Phát có khoảng 750 công nhân, cũng là những đơn vị đi đầu trong đổi mới công nghệ, bảo vệ môi trường, đáp ứng nhu cầu sản xuất, du lịch và thị hiếu khách hàng. Năm 1995, Cường phát bắt đầu nhập là ga từ Đài Loan về sản xuất thử nghiệm và đạt hiệu quả, đến năm 1997 thì không sử dụng lò củi nữa. Đến nay công ty có hơn 10 lò gồm: Lò con thoi, lò liên hoàn. Hàng năm công ty xuất trên dưới 500 container/năm.

Nhìn chung, các cơ sở được tổ chức kinh doanh đều bảo đảm môi trường sản xuất để phục vụ khách hàng và tham quan mua sắm.

2. Quy hoạch, đầu tư nghề gốm sứ để sản xuất sản phẩm cao cấp đáp ứng nhu cầu phát triển và hội nhập:

Công ty TNHH Minh Long 1 đã phát triển lớn mạnh thành một công ty chuyên sản xuất gốm sứ cao cấp với tổng số vốn đầu tư hơn 50 triệu USD, trang bị hệ thống máy móc, thiết bị và lò nung hiện đại. Trong năm 2004 công ty mạnh dạng đầu tư trên 900 tỷ đồng để xây dựng Minh Sáng Plaza, trung tâm thương mại dịch vụ hiện đại đầu tiên về gốm sứ của Bình Dương (số 888 Đại lộ Bình Dương, phường Thuận Giao, thị xã Thuận An) chỉ cách thành phố Hồ Chí Minh 20 km, nằm trong khuôn viên 25.000m². Trung tâm trưng bày và quảng bá đến khách hàng trong và ngoài nước toàn bộ quy trình sản xuất, chế tác các sản phẩm gốm sứ. Và nơi đây giới thiệu 15.000 sản phẩm gốm đa dạng, phong phú về mẫu mã, kiểu dáng, màu sắc mang đậm yếu tố truyền thống, đặc sắc, tiện dụng và hiện đại, các sản phẩm cao cấp: Hồn Việt, Sơn Hà Cẩm Tú, Vinh Qui Bái Tổ, Hoa Sen... Và sự ra đời của Trung tâm thương mại Minh Sáng Plaza, đã tạo cho sản phẩm của Minh Long I, một đẳng cấp riêng mà không sản phẩm gốm sứ trong nước có thể sánh được. Sản phẩm đã được xuất khẩu sang các nước châu Âu, châu Mỹ, châu Á...Hàng năm tại Trung tâm Plaza Minh Sáng, đón hàng trăm ngàn lượt khách đến tham quan, mua sắm.

Ông Võ Thanh Quang, chủ lò gốm Út Quang nói “ Sản phẩm của mình là cái mình có chứ không phải là cái khách hàng cần”. Từ đó ông đầu tư công nghệ mới, thiết kế nhiều mẫu mã sản phẩm đẹp, sáng tạo nhiều loại men màu mới. Hoa văn vẽ trên sản phẩm chìm dưới lớp men tạo cho sản phẩm có chiều sâu của không gian ba chiều nên trông rất sống động, nghệ thuật trang trí gốm sứ cao cấp vẽ bằng tay, phối hợp màu men, độ nung cao cho ra đời sản phẩm bóng đẹp.

Đầu năm 1990, ông Lý Ngọc Minh đã sáng chế ra loại men tinh thể. Năm 2006 tạo ra dòng sản phẩm men ngà, năm 2009, nổi bật là đã chế tạo, phục chế thành công nhiều loại men màu hiếm như: men màu đỏ (màu cung đình), màu xanh lam Huế, men ngọc (men celadon) đều không có chì độc hại và được nung ở nhiệt độ cao (1.170C- 1280c). Nhờ công nghệ này đã khiến những đường nét vẽ tay của nghệ nhân trên các sản phẩm còn nguyên vẹn, sự dịch chuyển của màu sắc có độ bóng, tạo ra không gian ba chiều nên các hình ảnh văn hoá Việt Nam đầy màu sắc và sống động được chuyển tải trên các sản phẩm gốm sứ đến nhiều nơi trên thế giới như những thông điệp vàng về đất nước và con người Việt Nam tươi đẹp.

Ông Vương Siêu Tín, Giám đốc Công ty Phước Dĩ Long cho biết: “ Sự sống còn của mỗi cơ sở vẫn do chính người chủ quyết định.” Họ cần phải năng động và nhiệt huyết hơn với nghề; vẫn phải đầu tư thay đổi mẫu mã, trang thiết bị; phải chủ động trong công việc quảng bá và tìm đầu ra cho sản phẩm của cơ sở mình. Nhờ có sự thay đổi cơ cấu sản phẩm theo hướng tăng dần sản phẩm mỹ nghệ xuất khẩu, trang trí ở sân vườn, công viên, các mặt hàng gốm sứ cao cấp thay thế các sản phẩm truyền thống, hàng nhập khẩu, giảm dần các mặt hàng tiêu dùng nội địa không phù hợp, hiệu quả thấp nên ngành gốm sứ Bình Dương vẫn giữ được chỗ đứng trên thị trường trong và ngoài nước.

Từ việc thay đổi công nghệ lò nung đã phản ánh sự thay đổi lớn trong hiện trạng sản xuất, chất lượng sản phẩm, giá thành sản phẩm... số doanh nghiệp sử dụng lò nung hiện đại lò như tuynen, lò điện và lò gas con thoi ngày càng gia tăng. Đi đầu trong việc đầu tư công nghệ phải kể đến là các công ty lớn như Minh Long I, Cường Phát, Phước Dĩ Long... Giá thành đầu tư lò gas trong nước chỉ khoảng 50% so với nhập từ nước ngoài. Mức tiết kiệm của lò gas từ 20 – 35%, tăng chất lượng sản phẩm từ 5 – 15%, giảm thời gian nung từ 10 – 35% đã tạo điều kiện giúp cho các doanh nghiệp giảm chi phí trong sản xuất. “ Nếu sử dụng lò nung tốt thì có thể rút tiêu tốn nhiên liệu 20-30%, giảm thời gian nung từ 17 giờ xuống còn 13 giờ và tỷ lệ sản phẩm chín loại I từ 65% lên 87-95%”³ Từ năm 2009, Minh Long I tiếp tục dự án đầu tư xây dựng mới hệ thống nhà xưởng 120.000m². Trong 4 năm từ 2006- 2009, tổng kim ngạch xuất khẩu của đơn vị đạt 29,97 triệu USD.

Dọc theo đại lộ Bình Dương (đoạn quốc lộ 13 đi ngang phường Thuận Giao, thị xã Thuận An), có hàng chục cửa hàng lớn của công ty, showroom trưng bày, giới thiệu và bán sản phẩm gốm sứ với hàng chục ngàn mẫu mã vô cùng phong phú đa dạng với đủ màu sắc của các lò gốm. Một nhân viên bán hàng nói: “ Nghề gốm Bình Dương đã tồn tại gần 200 năm, được kế thừa tay nghề nhiều thế hệ, lại không ngừng phát triển nên sản phẩm rất phong phú”. Ngoài ra, còn có sản phẩm truyền thống: Phật bà Quan Âm, Chúa Giêsu, Đức bà Maria, Phước Lộc Thọ, Quan Công, Thần Tài, ông Địa, các loại chim thú... Đặc biệt là những sản phẩm gốm giả cổ, một bước đột phá trong sử dụng men, sự khéo tay, kinh nghiệm những nghệ nhân đã sáng tạo ra nhiều mẫu mã khá đẹp, giàu giá trị thẩm mỹ và nghệ thuật, rất hợp với thị hiếu khách hàng trong và ngoài nước.

³ Thư mục gốm sứ Bình Dương, tr168; 2010.

Theo ông Lý Ngọc Minh – Chủ tịch Hiệp hội gốm sứ Bình Dương cho hay, trước đây Bình Dương có 500 doanh nghiệp làm gốm sứ nhưng hiện nay chỉ còn khoảng 120 doanh nghiệp. Song, thực chất chỉ có 70 doanh nghiệp hoạt động thực sự. "Tuy nhiên, trong đó có 20 - 30 doanh nghiệp phát triển có kim ngạch xuất khẩu, chiếm tỷ lệ 70-80% kim ngạch xuất khẩu của cả nước là một điều kỳ diệu". Sản phẩm gốm sứ Bình Dương chủ yếu là xuất khẩu, chiếm 80% tổng doanh thu của ngành, thị trường xuất khẩu chính là: Australia, Newzealand, EU, Hoa Kỳ, Mexico...

3. Tổ chức Festival để tôn vinh nghề gốm sứ và quảng bá sản phẩm

Tại Festival gốm sứ tổ chức tại Bình Dương từ ngày 2 đến ngày 8/9/2010 mang tên “*Lễ hội sắc màu gốm sứ Việt Nam*” lần đầu tiên được tổ chức tại Bình Dương. Festival gốm sứ tại Việt Nam - Bình Dương đã quy tụ 19 làng nghề, 50 doanh nghiệp các tỉnh thành tham dự. Trong đó có 10 sản phẩm của làng nghề và Hiệp hội gốm sứ Bình Dương đăng ký xác lập kỷ lục Việt Nam.

Festival gốm sứ Việt Nam – Bình Dương năm 2010 là một lễ hội tôn vinh ngành nghề làm gốm, nhằm mục đích giới thiệu nét đặc trưng của gốm sứ Việt Nam nói chung và gốm sứ Bình Dương nói riêng; đồng thời qua đó khẳng định vị trí, tiềm năng của nghề gốm sứ trong định hướng phát triển kinh tế - xã hội hiện tại và tương lai.

Tại festival gốm sứ Việt Nam được tổ chức tại Bình Dương Hiệp hội gốm sứ Bình Dương đăng ký xác lập kỷ lục Việt Nam 10 sản phẩm gốm sứ đặc biệt. Đây là những sản phẩm vượt trội, chưa từng có từ trước tới nay, với các tiêu chí: to lớn nhất; có văn hóa nghệ thuật với hình ảnh đẹp, đặc trưng, sang trọng nhất; được mạ vàng loại tốt nhất; đạt độ hoàn mỹ nhất; hoàn nguyên liền khối không bắt ốc dán keo; thuộc dạng tạo hình khó nhất và linh vật độc đáo nhất. Chào mừng sự kiện hướng về đại lễ ngàn năm Thăng Long – Hà Nội, công ty Minh Long I đã tạo ra những sản phẩm khắc họa văn hóa Việt Nam như: cúp Lạc Hồng, cúp Rồng Việt, chén ngọc dân gian tặng đại lễ ngàn năm Thăng Long.

Giai đoạn 2005 – 2009 giá trị sản xuất công nghiệp của ngành gốm sứ có tốc độ tăng trưởng bình quân 10,8% năm. Năm 2008 giá trị sản xuất công nghiệp ngành gốm sứ là 3.094,8 tỷ đồng, năm 2009 đạt 3.243,5 tỷ đồng.

4. Thành lập Hiệp Hội gốm sứ tỉnh Bình Dương để hỗ trợ doanh nghiệp:

Hiệp hội gốm sứ Bình Dương được thành lập theo quyết định số 530/QĐ-UBND ngày 08/2/2010 của Ủy ban nhân dân tỉnh Bình Dương. Trong bối cảnh hội nhập kinh tế, Hiệp hội gốm sứ ra đời sẽ tạo một điểm tựa, một sức mạnh liên kết giúp cho ngành gốm sứ truyền thống tỉnh Bình Dương phục hồi và hướng tới mục tiêu phát triển bền vững.

Theo ông Lý Ngọc Minh – Chủ tịch Hiệp hội gốm sứ Bình Dương: Về lâu dài, với vai trò là đầu mối đối thoại của doanh nghiệp gốm sứ, Hiệp hội không chỉ là nơi chia sẻ kinh nghiệm, trao đổi hợp tác đầu tư trong và ngoài nước mà còn là nơi để các doanh nghiệp tự giới thiệu và đối thoại với các cơ quan chức năng. Các chuyên gia trong và ngoài nước về các vấn đề quan tâm cũng như khúc mắc cần tư vấn, giải quyết...⁴

Thiết lập website nhằm làm cầu nối giữa doanh nghiệp và khách hàng, giữa doanh nghiệp với các nhà cung cấp; phối hợp với các ngành chức năng. Tổ chức cho một số doanh nghiệp đi tham quan học tập, trao đổi kinh nghiệm và tham gia các hội chợ quốc tế, tiếp nhận các yêu cầu của khách hàng trong và ngoài nước đến làm việc. Phối hợp với các tổ chức thương mại để hỗ trợ và hướng dẫn doanh nghiệp tiếp cận với sự hỗ trợ từ trung ương với địa phương. Hỗ trợ các hội viên kiến nghị những vấn đề khó khăn, vướng mắc trong quá trình hoạt động sản xuất, hỗ trợ các hội viên về kỹ thuật sản xuất.

Nhìn chung ngành gốm sứ đang bước vào thời kỳ mới, gốm mỹ thuật và gốm công nghiệp. Những biến đổi toàn diện, từ việc phối liệu, quy trình kỹ thuật sản xuất, kiểu dáng, chủng loại đến trang trí mỹ thuật, thay đổi cơ cấu sản phẩm theo hướng tăng dần sản phẩm mỹ nghệ xuất khẩu, các mặt hàng gốm sứ cao cấp thay thế các sản phẩm truyền thống, hàng nhập khẩu, giảm dần các mặt hàng tiêu dùng nội địa không phù hợp, hiệu quả thấp nên ngành gốm sứ Bình Dương vẫn giữ được chỗ đứng trên thị trường trong và ngoài nước. Sản phẩm gốm sứ Bình Dương tiếp cận thị trường nhiều nước trên thế giới, đóng góp hết sức quan trọng cho ngành gốm sứ địa phương nói riêng và gốm sứ Việt Nam nói chung.

Đến nay ngành gốm sứ tỉnh Bình Dương không chỉ khẳng định thương hiệu, giải quyết công ăn việc làm cho người lao động, góp phần tăng GDP cho ngân sách

⁴ Đàm Thanh (ghi) Báo Bình Dương, ngày 8/4/2010.

địa phương mà còn tạo thêm giá trị văn hóa tinh thần, giới thiệu đất nước con người, bản sắc văn hoá Việt thông qua từng sản phẩm được đến nhiều nơi trên thế giới qua con đường thương mại quốc tế. Nghề gốm khẳng định vị trí của mình trong cơ cấu kinh tế - xã hội của Bình Dương còn có ý nghĩa quan trọng trong việc nâng cao lòng tự hào của con người Bình Dương và góp phần bảo tồn và phát huy bản sắc văn hoá dân tộc qua từng sản phẩm đồ gốm từ quá khứ đến hiện tại.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Khánh Chương (2001), *Gốm Việt Nam từ đất nung đến sứ*, Nxb Mỹ Thuật, Hà Nội.
2. Nguyễn Xuân Dũng (1997), *Làng nghề gốm sứ Lái Thiêu huyện Thuận An, tỉnh Bình Dương*, Luận văn thạc sĩ Văn hóa học, Trường Đại học Văn hóa Hà Nội.
3. Nguyễn An Dương (chủ biên) (1992) *Gốm sứ Sông Bé*, Nxb Tổng hợp Sông Bé.
4. Phan Đình Dũng, Nguyễn Văn Thông, Nguyễn Yên Tri (2004) *Gốm Biên Hòa*, Nxb Tổng hợp Đồng Nai.
5. Nguyễn Minh Giao (2001), *Sự phát triển của ngành tiểu thủ công nghiệp gốm sứ Tỉnh Bình Dương trong thời kỳ 1986 – 2000*, Luận văn Thạc sĩ Khoa học lịch sử, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn Thành phố Hồ Chí Minh.
6. Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Bình Dương- Thư viện (2010), *Thư mục gốm sứ Bình Dương*, Công ty in Liên Tường.
7. Bùi Văn Vượng (1988), *Làng nghề thủ công truyền thống Việt Nam*, Nxb Văn Hóa.